

Анатолій Загородній
доктор фіз.-мат наук,
академік НАН України,
віце-президент НАН України,
директор Інституту
теоретичної фізики
ім. М.М. Боголюбова
НАН України

«Будь-які реформи і зміни мають зміцнювати Академію, а не стати руйнівними»

ВИСТУП КАНДИДАТА У ПРЕЗИДЕНТИ НАН УКРАЇНИ АКАДЕМІКА А.Г. ЗАГОРОДНЬОГО ТА ОБГОВОРЕННЯ СТАНУ НАУКОВОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ НА ЗАСІДАННІ ГРУПИ «НАУКА ТА ІННОВАЦІЇ»

2 липня 2020 року в приміщенні Президії НАН України відбулося засідання Ініціативної академічної групи «Наука та інновації» – перше з серії зустрічей з кандидатами в Президенти НАН України.

У засіданні взяли участь академіки НАН України А.Г. Білоус, А.Г. Загородній, В.М. Локтєв, Я.С. Яцків, члени-кореспонденти НАН України А.М. Негрійко і С.М. Рябченко, доктори наук Б.М. Романюк і В.П. Соловійов, кандидати наук Ю.О. Бондаренко й І.Б. Вавилова, дистанційно – академіки НАН України І.М. Мриглод, О.М. Івасишин, члени-кореспонденти НАН України М.В. Бондар, Ю.М. Ямпольський, доктори наук Г.М. Гомонай та В.В. Ілюшин.

Співголови Ініціативної академічної групи – А.М. Негрійко та Я.С. Яцків. Головує на засіданні А.М. Негрійко.

Член-кор. НАН України А.М. Негрійко, далі – Головуючий (Інститут фізики НАН України):

Починаємо засідання ініціативної групи, присвячене виборам Президента Національної академії наук України. Сьогодні гостем засідання є кандидат у Президенти НАН України, академік НАН України Загородній Анатолій Глібович. Це перша наша така зустріч, ми сподіваємося, що незабаром відбудуться наші зібрання за участю інших кандидатів. Слово має академік А.Г. Загородній.

Вельмишановні колеги!

Передусім хочу подякувати координаторам Ініціативної групи «Наука і інновації» – академіку НАН України Ярославу Степановичу Яцківу і члену-кореспонденту НАН України Анатолію Михайловичу Негрійку за пропозицію презентувати мою виборчу програму на засіданні групи. Це моя перша спроба такої презентації. Сподіваюсь почути ваші критичні зауваження і пропозиції, які я хотів би врахувати при доопрацюванні програми.

Національна академія наук України завжди відігравала першочергову роль у науковому супроводі всіх сфер економічного, науково-технічного, соціально-політичного і культурного розвитку держави.

Тому першочерговим завданням бачу підтримку і зміцнення ролі Академії в житті суспільства, підняття її статусу і авторитету як вищої наукової організації держави, яка здійснює фундаментальні і прикладні дослідження, вирішує міждисциплінарні наукові і науково-технічні проблеми, створює сучасні розробки, спрямовані на забезпечення економічного розвитку держави, здійснює науковий супровід базових галузей економіки, оборони і безпеки, захисту довкілля.

На сьогодні очевидно є *необхідність подальшого реформування внутрішнього життя та вдосконалення структури НАН України з метою перетворення її в рушій економічного і соціально-культурного розвитку держави*, більш активної комунікації з державними органами та бізнесовими структурами, переходу на новий рівень міжнародного науково-технічного співробітництва та інтегрування в європейські наукові програми і дослідницькі інституції. Водночас *будь-які реформи і зміни мають зміцнювати Академію, а не стати руйнівними*.

У зв'язку з цим вважаю необхідним зосереджувати зусилля на таких ключових положеннях:

1. Забезпечення світового рівня наукових досліджень в установах Академії.

Тут важливим є

- збереження і розвиток наукових шкіл;
- концентрація зусиль на здійсненні фундаментальних досліджень з наукових напрямів, що відповідають новітнім досягненням світової науки;
- регулярне заслуховування на Бюро відділень доповідей про найновітніші досягнення у відповідних галузях з оцінкою стану (чи перспектив започаткування) таких

досліджень в інститутах Академії та можливостей їхнього розвитку;

- розвиток прикладних досліджень на визначених державою пріоритетах технологічного, економічного та соціального розвитку країни, зміцнення її обороноздатності та безпеки. Критерієм має стати наявність державного замовлення, угод з крупними науково-технічними комплексами, замовлень від бізнесу;

- концентрація фундаментальних і прикладних досліджень в соціогуманітарній сфері на вирішенні економічних і соціальних проблем розвитку суспільства, вивченні історичних умов і особливостей формування української держави, висвітленні ролі історії, культури, релігії, мови та інших соціальних чинників у державотворенні, формуванні етичних і моральних норм поведінки та умов самореалізації особистості, виробленні рекомендацій щодо подальших кроків у справі розбудови України, підтримання і зміцнення соборності держави;

- ініціювання національної програми гуманітарного розвитку суспільства;

- досягнення суттєвого поступу у справі впровадження і розвитку новітніх інформаційно-комунікаційних технологій (штучний інтелект, машинне навчання, інтелектуальне оброблення текстів і великих баз даних, цифрові технології в управлінні);

- забезпечення свободи наукового пошуку, самостійного формування тематики фундаментальних досліджень відділеннями й інститутами. Визначити одним із головних критеріїв вибору тематики фундаментальних досліджень їхню відповідність напрямкам розвитку світової науки та наявність наукового доробку і кадрового потенціалу, а критерієм ефективності – наявність результатів на рівні кращих вітчизняних досягнень та результатів світового рівня;

- передача повноважень з вирішення окремих науково-організаційних, кадрових та інших питань від Президії на рівень секцій, відділень та наукових установ після всебічного обговорення всіх «за» і «проти» таких змін;

- оперативне реагування на проблеми та виклики, що постають перед державою і суспільством, розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо їх подолання.

З метою максимально широкого впровадження науково-технічних розробок Академії та узгодження діяльності Академії з економічною і науково-технічною політикою держави *вважаю необхідним створити Науково-технічну раду при Президії НАН України*, залучивши до її складу представників профільних органів виконавчої влади (на рівні заступників міністрів), потужних науково-технічних комплексів, промисловців і підприємців та наукоємного бізнесу.

2. Розширення інноваційної діяльності та власної інноваційної інфраструктури в системі НАН України. Розвиток мережі малих інноваційних компаній при установах Академії. Створення наукового парку «Академії».

Залучення до Академії наукової молоді, підтримка талановитих молодих учених.

Тут вкрай важливим вбачаю:

- розширення мережі молодіжних дослідницьких колективів з наданням належної фінансової підтримки, що

забезпечить гідну зарплату та всі інші умови для ефективних досліджень;

- ініціювання створення в наукових установах умов для кар'єрного зростання молодих науковців шляхом призначення їх на науково-керівні посади;

- забезпечення молодих учених службовим житлом, ініціювання вирішення на державному рівні питання щодо надання молодим спеціалістам пільгових кредитів для придбання або будівництва житла, започаткування державної програми житлового будівництва для молодих учених з частковим відшкодуванням вартості житла молодим науковцем.

3. Оптимізація мережі та внутрішньої структури наукових установ, мережі організацій дослідно-виробничої бази та інших суб'єктів господарювання Академії.

У кінцевому підсумку результатом реорганізації має стати об'єднання близьких за профілем установ та створення на їхній основі комплексів наукових установ та організацій дослідно-виробничої бази і науково-інноваційних структур.

4. Інвентаризація матеріально-технічної бази та земельних ділянок установ Академії.

Зокрема мають бути визначені об'єкти нерухомості та земельні ділянки, які не використовуються для проведення наукової та науково-технічної діяльності. Більшу частину з них треба перепрофілювати. Необхідно опрацювати питання про передачу державі або продаж ділянок, які не можуть бути використані.

5. Забезпечення прозорого, об'єктивного та ефективного розподілу коштів, що виділяються Академії з державного бюджету, за рахунок його перерозподілу з урахуванням результатів діяльності в попередні роки та використання конкурсних засад.

Відділення НАН України за участі наукової спільноти мають розробити і запровадити прозорі принципи перерозподілу базового фінансування між установами відділення.

6. Розвиток дослідницької інфраструктури та інтегрування до міжнародних, насамперед європейських, дослідницьких інфраструктур.

Пріоритетна підтримка унікальних об'єктів дослідницької інфраструктури Академії.

7. Подальше інтегрування науки і освіти.

Зокрема шляхом інтенсивного розвитку Київського академічного університету як університету дослідницького типу та розширення мережі науково-навчальних структур, в тому числі спільних із закладами вищої освіти).

8. Розвиток і широке використання можливостей міжнародної співпраці. Інтегрування до Європейського дослідницького простору (ERA) та Європейської хмари відкритої науки (EOSC).

9. Налагодження взаємин глибокої довіри між науковою спільнотою та громадськістю, формування позитивного іміджу Академії та престижності професії науковця у суспільстві.

10. Системна комунікація з керівництвом вищих органів державної влади з метою:

- внесення змін до законодавства щодо підвищення статусу і ролі Академії в житті суспільства. Забезпечення прийняття законопроектів, розроблених Академією;
- подання пропозицій щодо формування та реалізації ефективної державної науково-технічної політики, її узгодження з державною соціально-економічною і промисловою політикою;
- ініціювання створення належного інноваційного клімату в державі.

11. Вирішення соціальних проблем співробітників НАН України.

Принципове відстоювання перед органами державної влади необхідності суттєвого підвищення посадових окладів науковців та поетапного досягнення законодавчо встановлених норм оплати праці наукових працівників.

Детальніша інформація про мою виборчу програму, у тому числі про конкретні пропозиції щодо можливих шляхів її реалізації, подана на веб-сторінці НАН України за посиланням: <http://files.nas.gov.ua/text/programs/2020-03/ZagorodniyAG.pdf>.

Шановні колеги!

Очевидно, що пропоновані мною заходи з вдосконалення роботи Академії можуть бути розширені і доповнені. І тут я розраховую на Ваші критичні зауваження і пропозиції, які я готовий розглянути і взяти до уваги та реалізації в разі виявлення мені довіри очолити Академію. Я відкритий для дискусії і обговорення будь-яких питань, пов'язаних з її майбутнім.

Дякую за увагу. ■

(Текст доповіді скорочено)

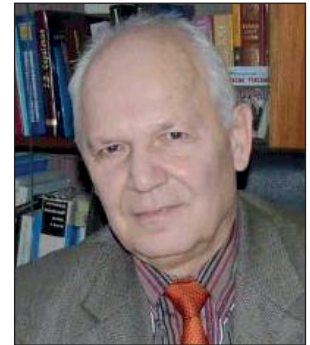
Член-кор. НАН України **А.М. Негрійко, головуючий** (Інститут фізики НАН України):

Дякуємо, шановний Анатолію Глібовичу. Маємо годину для запитань та відповідей. Почнемо з присутніх, а потім запросимо до слова тих, хто бере участь дистанційно.

Прошу Вадима Михайловича до мікрофона.

Академік НАН України **В.М. Локтєв** (академік-секретар Відділення фізики і астрономії НАН України): У мене запитання загальне. Вчора прочитав Вашу програму. У програмі йдеться про все, що робиться в Академії. Треба, мовляв, тільки оптимізувати все, що хороше, та покращити все, що погане. Я хочу сказати, що таким широким фронтом цю програму виконати практично неможливо. У зв'язку з цим у мене таке запитання.

Уявімо, що Ви, дай Боже, будете обрані Президентом і 5 років, а може і 10 будете керівником Академії. Що б Ви хотіли здійснити, щоб потім сказали: «Оце зробив Загородній». Які найголовніші 2, 3, 4 питання Ви бачите, котрі в майбутньому можна буде пов'язати з вашим ім'ям?

А.Г. Загородній: Цікаве запитання. Зазначу головне. Якщо цю програму буде реалізовувати один Президент, то, звісно, він її не реалізує. Я хотів би, щоби ця програма була програмою не тільки Президента, а й програмою, так би мовити, наукової спільноти, якщо вона її прийме. І програмою відділень Академії також. Без внеску відділень, без активної позиції всіх нічого з цієї програми не реалізується. Можна наштовхнутися на стіну якогось мовчазного неприйняття й на тому все закінчиться. А що хотів би зробити я? Є надзвичайно болючі питання, які у всіх на слуху, про які багато говорять. І для мене не важливо, що потім говоритимуть: це зробив Загородній чи не Загородній. Це, по-перше, питання реорганізації структури Академії. Необхідно позбутися від усього, невластивого для Академії, і по можливості отримати за це гроші. По-друге (те що всіх завжди турбувало) – це прозорий розподіл коштів. Давайте зробимо це відкрито і прозоро, давайте про це почнемо говорити. Прозорий розподіл фінансів – це дуже важливе питання, воно стоїть давно – від досягнутого ми фінансуємо секції, відділення і т. д. Потрібно почати з відділень, потім вийти на рівень секцій, а потім вийти на рівень всієї Академії. Не знаю, наскільки це вдасться реалізувати, але погодьтеся, що це завжди викликало багато запитань. Я хотів би, щоби ставлення до Академії змінилося і в суспільстві, і в верхах. Хтось наразі визнає Академію доброю організацією, а хтось вважає, що робиться ще мало, і взагалі Академія проїдає багато грошей. Того, що маємо сьогодні, можливо, ще не досить, щоби зламати це упередження. Академія мало-помалу зменшується, і тому є багато об'єктивних причин.

Головуючий: Є багато бажаючих задати запитання. Анатолію Григоровичу, будь ласка.

Академік НАН України **А.Г. Білоус** (Інститут загальної та неорганічної хімії імені В.І. Вернадського НАН України, завідувач відділом): Доповідь мені не зовсім сподобалась, вона занадто розмита і не чітка. А доповідь повинна бути, як армійський устав. Так от, по-перше, – організація Академії. Вона змінюється, чи не змінюється? Чи у нас все працює нормально? По-друге, Ви говорите про наукові тренди. Можливо, це все ж таки робота для Фонду (Національний фонд досліджень України – Ред.), тому що він кожного року визначає проекти, конкурси, а Академія робить проекти на 3–5 років. Для змін потрібні механізми. От якби Ви у доповіді конкретизували механізми на май-

бутне, як Ви це бачите, бо поки що у Вас це звучить, як гасло. Проведіть дослідження. Зі свого боку, можемо сказати, що після того, як закрили галузеві інститути, я взагалі не бачу можливостей в Академії наук щось довести до розуму.

Поки в Академії були дослідні виробничі підприємства, щось можна було робити. Сьогодні їх немає, а це означає: якщо не поміняти структуру організації – це взагалі глухий кут.

Далі. От Ви кажете, що можна моделювати опади в Західній Україні, а інші кажуть, що взагалі не потрібно нічого моделювати, потрібно тільки заборонити вирубувати ліси, і вода буде затримуватись, і моделі не треба. Ми фактично моделюємо тоді, коли все вже знищують.

Далі – світовий тренд. Хто має визначати критерії та наукові тренди? Візьмемо для прикладу *Ілона Маска*. На сьогодні його фірма – найдорожча в світі. Вона пропонує виробляти струм із сонячної енергії. В Україні цим в принципі не займаються. Чому Академія наук не візьметься за це питання? Це пріоритет, причому не на сьогодні, а на майбутнє. До цього ще можна згадати батареї, системи зв'язку і таке інше.

У мене багато запитань. Припустимо запитання про розподіл виділених коштів між Відділеннями. Я можу точно сказати – це будуть корупційні гроші. Хай конкурси проведе Фонд. Якщо будуть проводити академіки-секретарі, це будуть свої гроші. От ви говорите про європейські центри. У нас є Центр колективного користування, але потрібно, щоб хтось в Академії був за це відповідальний. Організатори там ледачі, але ж це й не просто – писати проекти і т. д. Можемо сказати точно: старі люди не хочуть писати, а це означає, що туди треба молодих, які можуть це підняти. Якщо Ви в доповідь внесете ці конкретні механізми, це, безумовно, для когось буде не зовсім приємно.

А.Г. Загородній: Дякую, Анатолію Григоровичу. Я, звісно, погоджуюся з багатьма Вашими тезами. Я не знаю, як добитися, щоб ці конкурси у відділеннях були все-таки об'єктивними. Отже, експерти мають бути не з відділення, а з інших якихось інституцій, бо все віддавати в Фонд мені здається теж не зовсім правильним, тому що на якісь речі потрібно реагувати дуже оперативно, скажімо, для цих самих молодих, Фонд має свою політику, я вважаю, що вона поки що правильна. Але підтримати тих самих молодих вчених – це значить треба створювати лабораторії, а воно не так все однозначно, хочу сказати – корумповано. Приклади цього маємо.

Чи залишиться структура? І залишиться, і не залишиться. Я сказав, що потрібно переглянути цю структуру, прибрати невластиве, але в цілому у нас структура є – відділення, секція, Академія. Що ми тут можемо змінити? Відмовитись від відділень, чи відмовитись від секцій, чи від чого? (*Шум у залі.*)

А.Г. Білоус: Давайте діяти більш жорстко.

Академік НАНУ **Я.С. Яцків** (*директор Головної астрономічної обсерваторії НАН України, член президії НАН України*): Загальні запитання прошу теж піднімати. Мені, як представникові відділення фізики і астрономії, Ваш виступ, Анатолію Глібовичу сподобався. Але Ви забули, що наша Академія має третину соціогуманітаріїв і добру третину технарів, які виявилися зараз нікому не потрібними в державі. Я не почув від Вас отих двох складових.

А.Г. Загородній: Ярослав Степановичу, користь є і від соціогуманітарних наук. Адже жодна інституція, окрім Національної академії наук України, не могла підготувати і не підготувала таких фундаментальних речей, як академічне повне видання творів Шевченка (зараз готується видання творів *І. Франка* і *Л. Українки*) та Історія української культури, яку ми маємо сьогодні. Жоден університет не видав стільки словників, в тому числі тлумачних. Український правопис – це теж значною мірою досягнення Академії. Тут можна багато чого говорити, але я сподівався, що коли ми говоримо про фундаментальні дослідництва, то це рівною мірою стосується і соціогуманітарної секції.

Щодо технарів: так, питання є. Вважаю, що ті прикладні дослідження, які робляться в інститутах Академії, мають бути орієнтовані або на державне замовлення, якщо таке є, або на конкретні договори з бізнесовими структурами, або на замовлення від місцевої влади. Дійсно, ми не можемо все підтримувати. Питання дуже непросте, я розумію що Ви маєте на увазі, але є купа цих інститутів.

Член-кор. НАН України **С.М. Рябченко** (*Інститут фізики НАН України, завідувач відділом*): У мене не стільки запитання, скільки доповнення до сказаного Анатолієм Григоровичем. Розгорнута Вами програма – дуже широка, яку я охарактеризував би так: краще бути здоровим і багатим, ніж бідним і хворим.

Я би хотів, щоб претендент оцінив, що буде мати Академія із бюджету принаймні на найближчі два роки. Кожен з нас може приблизно оцінити перспективу і що можна зробити за ці гроші.

Кажуть, що треба поширювати групи молодих вчених. Для прикладу: у мене був співробітник, який входив у «групу молодих» і отримував за це аж 3 тис./міс. грн додатково. Зараз він працює в Стокгольмі, де має півтори тисячі євро щомісяця. Так от, чи ми можемо створенням пріоритетно фінансованих груп молодих вчених затримати здібних хлопців, котрі можуть поїхати на Захід на півтори тисячі євро?

А.Г. Загородній: Сергію Михайловичу, я прошу конкретизувати. Це мене дивує, бо у Вашому інституті, якщо йде мова про лабораторії молодих вчених, не мусило так бути. Там була ціла купа регламентів і приписів для директора. Для мене пріоритетом є якраз ті самі молодіжні дослідницькі групи. Це не наш винахід, це ми запозичили з інститутів Макса Планка (Німеччина), у них використовують цей самий метод затримати кращих і підготувати кадровий резерв.

С.М. Рябченко: Мова йде не про принцип, а про виділені на це суми грошей.

Я.С. Яцків: Дійсно, мова не про це!

А.Г. Загородній: Мова йде про те, що, скажімо, група молодих вчених (ініціативна група 7 осіб) отримала мільйон гривень і це дало їм можливість працювати ефективно. Наприклад, у нашому інституті з них не взяли накладні видатки, вони мали зарплату часом додатково й по 10–15 тис. гривень, могли поїхати у відрядження і на конференції. На групу з 4-х осіб мільйон гривень, це вже дещо.

С.М. Рябченко: Так от прохання вписати програму в реальні фінансові можливості. Якщо вона не вписана в реальні фінансові можливості, то це, як кажуть, ваші розваги, плач Ярославни.

А.Г. Загородній: Звісно, це – плач Ярославни. Я дякую, я продумаю, якісь оцінки спробую зробити, скільки потрібно для молодих вчених. В останні роки витратили 23–24 мільйони грн. Очевидно, що цього мало, отже, треба хоча би разів в 5, 10 збільшити.

Я.С. Яцків: Більше не буде! У найближчі роки не буде!

С.М. Рябченко: Значить тоді, Ярославе Степановичу, вибачте. Тоді нехай старші товариші трошки потерплять. Наш інститут – гарний інститут в принципі, але ж я дивлюсь на наш віковий статус – ще 5, ну 7 років, потім, як мамонти, вимремо та й все.

Б.М. Романюк (д-р фіз.-мат наук, професор, Інститут фізики напівпровідників ім. В.Є. Лашкарьова НАН України, завідувач відділу): Можна, я скажу? Я не член Академічної групи, але прослухавши доповідь, бачу повну відсутність стратегії. Як Президент Академії наук Ви, Анатолію Глібовичу, будете змушені робити кадрову перестановку тих, хто буде все робити. Чи є у Вас, наприклад, бачення: чи відсторонити тих старих радників, чи поставити віце-президентами молодих, які зможуть щось реформувати? І запитання конкретне: чи Ви можете назвати мені кілька стратегічних наукових напрямків, які дуже важливі для нашої України? 2,3,4?

Я розмовляв довгі роки з покійним нині *Миколою Григоровичем Находкіним*. І весь час він мені казав, що перша проблема для України – це чиста вода. Крім того, є проблема енергозбереження та використання сонячної енергії. Те, що зараз робиться в цій сфері – просто підрив нашої економіки.

Академія стоїть осторонь. А вона – експертний центр, вона повинна це робити. Назвіть 3–4 напрямки, куди, допустимо, я міг би вкласти кошти. Куди вкласти? Я прийшов сюди як бізнесмен. Були б у Вас гроші, куди б ви їх вклали?

А.Г. Загородній: Я би сказав так: кошти потрібно вкладати в ті напрямки, які дають результати світового рівня і дозволяють готувати кваліфіковані кадри для подальшого розвитку. Але це моє бачення. Насправді потрібно розвивати інформаційні технології, а повністю виключити хімію чи ще якусь науку – це неправильно. Тому я би не хотів, щоб зміни, які будуть відбуватися, мали руйнівний характер. Зруйнувати дуже легко, потрібно зберігати. Інакше можуть постраждати наукові школи, яких і так уже небагато... Тому я ще раз наголошую: щоб покращити стан, потрібно позбутися всього того, що не є властивим для Академії, а за рахунок цього підтримати тих, хто залишиться.

В.П. Соловійов (д-р економ. наук, канд. техн. наук, професор, Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, заступник директора): У меня есть один вопрос. Когда власть, наука и бизнес действуют совместно, у всех должен быть одинаковый доступ к проблеме принятия решений. Академия наук имела право законодательной инициативы до 1996 года. Сейчас она отключена от принятия решений. Есть у Вас, Анатолий Глебович, какие-то предположения, как можно вернуть Академии наук право принятия решений на уровне с властью и с бизнесом. Вообще-то таких решений может быть достаточно много. У Вас, в частности, есть какая-то мысль на этот счет?

А.Г. Загородній: Нам це право ніхто не подарує і ніхто не віддасть. Цього потрібно добиватися. На перших порах дуже важливу роль могла би відіграти Науково-технічна рада, від рішення якої було б дуже складно відмахнутись. Це по-перше.

По-друге, починати потрібно з національних доповідей про стан науки і науково-технічної сфери. Ніхто їх не підготує, крім Академії.

Життя складне і боротьба за повноваження дуже жорстока. Все в даний час робиться через центральний орган виконавчої влади, відступити від цього не можна. Це – доктрина державної структури, все йде через центральні органи виконавчої влади – подобається це нам, чи не подобається. Від цього держава навряд чи відступить. Тому потрібно переконливо доводити, що саме Академія може робити те, що вона може.

До речі, ми спостерігали еволюцію в Академії наук Молдови. Їм дали повноваження, їх фактично було прирівняли до міністерства, надали статус міністерства, потім держава забрала ці повноваження. Більше того, відібрала інститути і перетворила Академію в клуб з дорадчими функціями. Все, молдавської Академії наук немає. Була Академія наук Грузії, був там знаменитий Інститут математики, був першорядний Інститут фізики імені Андронікашвілі. В один прекрасний момент сказали: ні, наука має бути тільки в університетах. А ми хочемо, щоб Академія була і щоб ще додаткові функції на неї держава поклала.

С.М. Рябченко: Я думаю, тенденція, що Академія може бути міністерством по науці, хибна. Один раз, в цьому році, Академія зробила прогноз розвитку пандемії і уряд сказав: користуймося прогнозом Академії. Якби Академія раз на рік робила б щось подібне, щоб вся держава говорила, то вона мала б і законодавчі функції, і все. А якщо вона лише раз на 30 років зробила прогноз, корисний для держави, то хто в державі буде на неї зважати? Тут треба повернутися назад, коли держава – Академії, а Академія – державі.

А.Г. Загородній: Сергію Михайловичу, я про це й кажу, Академія має повернутися обличчям до проблем держави, а от реагувати оперативним чином на всі виклики – це потребує співпраці і необхідних коштів.

С.М. Рябченко: Треба конкретно формулювати. Не взагалі, а конкретно. Ми мусимо зробити оце, оце і оце.

І.Б. Вавилова (канд. фіз.-мат. наук, Головна астрономічна обсерваторія НАН України, завідувачка відділом): Анатолію Глібовичу, дякую Вам за ініціативу, яку Ви сьогодні організували – надіслали всім членам Академії й іншим делегатам інформаційні листи. Це вчасно і добре.

Крім того, хочу сказати: поради, про які Ви сказали, «розширити, запровадити, задіяти, вдосконалити» і таке інше, як мені здається, тягнуть на 20 бюджетів Академії наук. Якщо Ви бажаєте, щоб Вас почули представники хіміко-біологічних і гуманітарних наук, перекоструйте Вашу доповідь таким чином: план А, В і С. Академія наук буде мати три нинішніх бюджети – ми збільшимося до 4-х тис. науковців. У Академії наук буде той самий бюджет, – тоді науковців буде в 2 рази менше і т. д. Мені здається, тоді Ваша доповідь і програма буде динамічнішою. Чи може бути так сконструйована Ваша програма, чи бачите Ви в цьому сенс?

А.Г. Загородній: Я згоден з Вами і вдячний за такі зауваження і пропозиції, буду думати, як змонтувати. Коли я цю програму продумував і писав, якраз виходив з того, що Ви пропонуєте. Проте бачите, написав розлого. Але спробуйте не згадати про молодь, про зв'язок з університетами, про міжнародні інфраструктури і т.д. І воно так набралось.

Головуючий: Зараз ми звертаємось до людей, які приєдналися до нас дистанційно: Орест Михайлович, Юрій Ямпольський, Ігор Мриглод, будь ласка, готуйте запитання і зараз ми надаватимемо вам слово.

Академік НАН України **І.М. Мриглод** (Інститут фізики конденсованих середовищ НАН України, директор, Львів): Чи могли б Ви, Анатолію Глібовичу, назвати три найамбіційніших завдання про вищу перспективу? Фактично це запитання вже було, але, якщо можна, назвіть три найамбіційніших завдання. Навіть не шляхи вирішення, а завдання, які стоять перед Академією, які Ви перед собою бачите.

А.Г. Загородній: По-перше, це все ж таки оптимізація інфраструктури, тобто структура Академії. По-друге, це оптимізація і прозорий розподіл фінансування, з тим, щоби всі розуміли куди йдуть гроші і чому вони йдуть туди, а не сюди. І по-третє, я хотів би все-таки, щоб Академія повернулася обличчям до проблем новітніх інформаційно-комунікаційних технологій із штучним інтелектом, із машинним навчанням, із «хмарними» сервісами, щоб ми не виглядали на карті Європи як якась бананова країна.

Головуючий: Добре, дякуємо. Оресте Михайловичу, Ви нас чуєте? У Вас є запитання?

Академік НАН України **О.М. Івасишин** (Інститут металофізики НАН України ім. Г.В. Курдюмова, почесний директор, Київ): Анатолію Михайловичу, дякую, що надали мені слово. Я, безумовно, читав програму і від написаного був приємно вражений – вона дійсно охоплює всі аспекти діяльності Академії.

У кожному розділі є основні моменти і вони окреслені в програмі, тільки треба на них зробити наголос. Якщо Анатолій Глібович це зробить, то це буде краще.

А.Г. Загородній: Згоден, Оресте Михайловичу, цілком згоден, але ж я вже сказав, що це – моя перша спроба публічного презентування програми, і я вже й сам відчув, що треба вибирати ключові моменти, дякую.

О.М. Івасишин: Щодо запитання про три, можливо, найважливіших завдання, я би рекомендував, щоби пунктом першим було прикладання максимальних зусиль для відновлення статусу Академії в державі. Я не знаю, як саме, це дуже не просто, але треба добиватися того, щоби нас визнали тими, ким ми є в державі.

А.Г. Загородній: Згоден, я про це вже говорив, можливо не акцентуючи. Але я наголошую, що Академія має підтримувати свою репутацію і підсилувати її максимально.

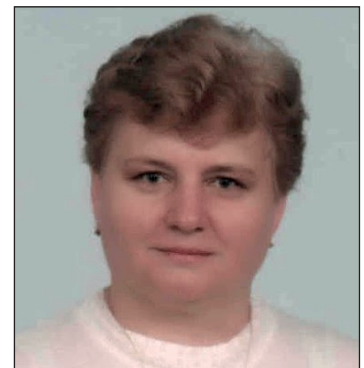
Головуючий: Ігорє Мироновичу, ми Вас бачимо, чи Ви чули відповіді Анатолія Глібовича в чаті?

І.М. Мриглюд: Так, почув. Згоден з академіком Івасишином, що дійсно пріоритетом №1 є повернення статусу Академії наук, власне як і прописано на законодавчому рівні. Думаю, ми зараз повинні усвідомити, що робити після виборів. Є загальні слова, вони всі правильні, але я не до кінця відчуваю те місце, за яке треба потягнути, щоб розв'язати цю проблему. Багато ніби завдань, але треба сконцентруватись на ключових. Бо ми не можемо виконувати всі функції однаково.

Наука, взагалі кажучи, є дуже складний різновид людської діяльності, тому і інноваційна, і пізнавальна функції потребують різних структур. Тобто в одному випадку буде прийнятним приклад Силіконової Долини, а в іншому – будемо говорити про високу науку в університетах. А є ще освітня функція. Ніби намагаємось робити все можливе, але насправді все виходить без покращення.

Головуючий: Ганно Миколаївно, Ви нас бачите? Ми раді будемо Вас почути, якщо у Вас є якісь запитання і, може, якісь думки щодо доповіді.

Г.М. Гомонай (доктор фіз.-мат.наук, директор Інституту електронної фізики НАН України, директор, Ужгород): Я читала програму Анатолія Глібовича, послухала відгуки. В принципі, я погоджуюсь з програмою. Єдине, що хотіла би сказати: Анатолію Глібовичу, коли Ви говорили про своє триєдине завдання. Ви назвали, по-перше, оптимізацію структури Академії. Очевидно, Ви мали на увазі Академію взагалі. Але Ви, як керівник Академії, будете працювати не тільки з інститутами, відділеннями, секціями, Ви будете працювати в першу чергу з Президією Академії. От як Ви вважаєте, з точки зору директора інституту, на сьогоднішній день Президія Академії наук достатньо оформлена організаційно, буде допомагати інститутам, чи треба в ній дещо міняти?

А.Г. Загородній: Міняти багато чого доведеться. Апарат Президії теж має бути досконалим, і структура його, як і виконавська дисципліна, мають бути підтягнуті.

Я пам'ятаю, як працював апарат Президії, скажімо, 20 чи 25 років назад. З тим, як він працює сьогодні, різниця відчутна. Тому тут потрібно багато чого робити, але я сподіваюсь, що все-таки апарат Президії віднесеться з розумінням до моїх пропозицій і ми знайдемо спільну мову.

Г.М. Гомонай: Друге запитання – про молодь. Інститути старішають. Статистика показує, що молодь не дуже хоче йти в науку. Треба дивитися правді в очі – це пов'язано з фінансовими питаннями. Коли ми говоримо про зарплату в 5–6 тис. гривень, то молода людина-магістр, яка вже 2–3 роки попрацювала, тим більше за кордоном, дивиться на нас і дивується, про що ми говоримо. Тому у мене таке запитання: Анатолію Глібовичу, як Ви вважаєте, чи варто і яким чином підтримувати цих молодих?

А.Г. Загородній: Ганно Миколаївно, безумовно треба підтримувати. І питання про молодь я згоден поставити в цю першу триєдину задачу. Я готовий признати, що залучення наукової молоді до роботи в Академії – це одна із найнагальніших задач, без вирішення якої Академія в майбутньому просто не матиме перспективи. Саме тому й кажу, що має проводитися суттєва діяльність по залученню молоді, зокрема в дослідницькі лабораторії. Але ж під лежачий камінь вода не потече, треба щоб молоді люди проявляли ініціативу і подавали роботи на всякі конкурси, на ті форми заохочення, які існують.

Наразі є стипендія Верховної Ради, є стипендія Президента. Ми маємо 40 премій Президента для молодих учених. Колиш Академія могла претендувати лише на 20. Нині квоти ліквідовані, тобто були б достойні роботи і не має значення, скільки буде їх від Академії – 20 чи 25. Але ми не можемо навіть 20 набрати. Є премії і Верховної Ради для молодих учених, в грошовому вимірі більші за премії Президента. І знову від Академії там виявляється зовсім мало пошукачів.

Головуючий: Шановні колеги, ми бачимо дистанційних учасників засідання. От є Вадим Вадимович Іллюшин, він слухає уважно, можливо, є якісь запитання. Надаємо Вам слово, Вадиме Вадимовичу.

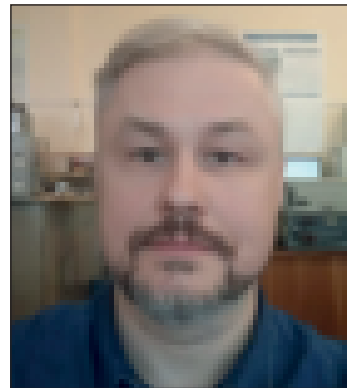
В.В. Іллюшин (доктор фіз.-мат. наук, Радіоастрономічний інститут НАН України, завідувач відділом, Харків): Коли ми вибираємо керівництво – то це не тільки Президент, а і його заступники. Чи маєте Ви сформовану команду віцепрезидентів, з якою будете йти на вибори, чи ні?

А.Г. Загородній: Ще не маю. На сьогодні проводяться ще консультації. Окрім того, Ви знаєте, що є 5 претендентів на посаду Президента. Я не знаю, кому вони роблять пропозиції. Поки що на це питання відповіді не готовий, але очевидно, що на момент виборів я буду мати свої пропозиції. Втім віце-президента будуть обирати на загальних зборах. Мої рекомендації – це ще не гарантія того, що вони будуть обрані.

В.В. Іллюшин: Призначення двох перших віцепрезидентів залишається чи ні?

А.Г. Загородній: Ні, за статутом є один перший віцепрезидент. Я не готовий дати відповідь на це запитання.

Головуючий: Як доповнення до цього запитання: все-таки Ви бачите команду оновленою чи традиційною? (голос із залу: «Що таке традиційна?»). Не традиційну, а скажімо, стару, але з досвідом, тобто чи будете Ви добирати «нові обличчя»? ...

А.Г. Загородній: Я за комбінацію. Має бути спадковість і має бути оновлення.

Головуючий: Появився Харків. Просимо, Юрію Мойсеєвичу. Ми бачимо його коментар, вірніше пропозиції.

Член-кор. НАН України, **Ю.М. Ямпольський** (Радіоастрономічний інститут НАН України, головний науковий співробітник, Харків). «Вважаю, що в очікуванні зовнішніх інноваційних фондів треба створити власні швидкі фонди. Для зменшення бюрократичних затримок вони повинні розподілятися відділеннями. Підтримую централізацію всередині Академії». Це перша пропозиція. Друга: «Не вперше пропоную створити публікаційний фонд для підготування публікацій в зарубіжних рейтингових виданнях без вимушеного залучення зарубіжних партнерів як співавторів».

А.Г. Загородній: Дякую за пропозиції. Це дуже актуальне наболіле питання – оплата публікацій. Є ціла купа застережень і з цим потрібно ще працювати. Чи має право інститут заплатити за публікацію? Ми знаємо цю процедуру. Для того щоб банк оплатив, потрібно, щоб була угода між інститутом і журналом. Без цього ніякої проплати принципово бути не може. По-друге, потрібно, щоб ці кошти були якимось чином закладені і відрегульовані. Я не готовий сказати, що казначейство так легко пропустить цю проплату. Одним словом, ідея добра, а реалізація наразі мені не до кінця зрозуміла. Окрім того, коли ми маємо отаке дуже обмежене фінансування, то яким чином велику частину можна закласти у запропонований публікаційний фонд? Я думаю, що його все рівно на всіх не вистачить, тоді який принцип підтримки публікацій? Чому цьому інституту давати підтримку, а другому ні? У нас 120 інститутів і так чи інакше майже кожен друкується у високорейтингових європейських журналах. Тому питання очевидно актуальне, але я зараз не бачу, як його позитивно вирішити.

Головуючий: Шановні колеги, у нас залишається 20 хвилин, я пропоную ще 5 хвилин на запитання і 15 хвилин на дискусію. Михайле Віталійовичу, Ви нас чуєте?

Член-кор. НАН України **М.В. Бондар** (Інститут фізики НАН України, директор, Київ): Анатоліє Глібовичу, мені в цілому сподобалися всі ті акценти, що Ви розставили. Але мене цікавить така ситуація, з якою Ви, напевне, також стикались як директор інституту. Всі говорять про підтримку молоді. Але разом з тим ми знаємо, що грошей на всіх не вистачає. Фінансування дуже обмежене і тому часто приходиться якимось комбінувати. Наприклад, є дуже багато членів наукового колективу пенсійного віку. Це більшість. І є молоді люди. Звичайно, вони прийшли після вузу або на дипломній роботі. І ми, з одного боку, можемо зробити їм, так би мовити, привабливу атмосферу в усьому, починаючи від не дуже якісних реактивів. А з другого боку, у нас є поважні люди пенсійного віку, але вони – фахівці, спеціалісти своєї справи. Тому запитання таке: «Як Ви бачите цей баланс? Вважаєте Ви за потрібне зменшувати певні фінансові видатки на пенсіонерів і віддавати їх молодим чи, навпаки, все віддати пенсіонерам і тоді молоді хай стараються і завойовують відповідне місце під сонцем?»

А.Г. Загородній: Наведу приклад Інституту теоретичної фізики імені Боголюбова. У нас всі молоді люди отримують 100 % заробітної плати, таке було рішення дирекції, хоча це теж, не Бог знає що. Водночас старші колеги отримують 80 % зарплати, тобто це – неповна зайнятість. До цього співробітники інституту віднеслися з розумінням, тому що я всякий раз на засіданнях дирекції наголошував: робіть, що завгодно, приведіть лише молодого спеціаліста. Я його захищав до інституту і шукаю можливості дати йому 100-процентну зарплату, хоча наш інститут останні два роки працював десь на 80 відсотків, навіть менше. Тут розуміння є, але старші товариші теж мали б дбати про молодь.

От зараз був конкурс Національного фонду досліджень, я просто всім сказав: «Люди добрі, ви плачете на те, що не маєте повної зарплати, що не було конкурсів, які вам підходять. Тепер все є – м'яч на вашому полі, залучайте молодих спеціалістів, подавайте гранти, вигравайте. І ви будете мати гроші, і молодих людей підтримаєте. Можливо, це звучить не дуже делікатно, але така практика, Ви знаєте, є і в Європі в багатьох наукових лабораторіях. Базового, так званого «фундаментального фінансування», в університетах є до 50 %, решта – це керівник лабораторії, професор має набрати грантів. І за рахунок цього він може підтримувати молодь і так далі. Ми маємо теж рухатись в цьому напрямку.

Головуючий: Шановні колеги, якщо в когось є бажання, можна зараз сказати кілька слів, як підсумок нашої зустрічі.

А.Г. Білоус: Заслухавши і доповідь, і відповіді, я можу сказати ось що. Мені здається, що проблема діставання грошей і підвищення авторитету Академії наук залежить від того, як у країні взаємодіють три працюючі команди – наукова спільнота, уряд і підприємці. Що може зробити наукова спільнота, в тому числі Академія наук?

– Оптимізувати умови, за яких гроші, які виділяються, будуть оптимально використовуватись. Для цього створюється фонд, для цього ми робимо оптимізацію, але наука не може в такому вигляді, як вона зараз є, підняти економіку. Тут повинні включитися уряд, Президент і всі решта, які нічого не роблять протягом дуже довгого часу. Академія наук повинна змусити уряд змінити правила для економіки, наприклад для підняття середнього підприємництва. Звідти би пішли замовлення до Академії наук. Академія наук не в змозі зараз підняти велику економіку, а от середньому бізнесу допомогти змогла би. Але на сьогоднішній день 90 % підприємців, які працювали у середньому бізнесі, виїхали в Чехію, Словаччину і далі. У нас немає умов, і доки ми не змусимо керівників країни цим зайнятися, толку не буде.

Час змінився. Колись, у Радянському Союзі можна було домовлятися з представниками влади. Сьогодні потрібно їх зставляти це робити. Вони просто не виконують свої функції, зокрема стосовно науки. Вони примушують нас вигрібати те, чого вони не доробили. І якщо ми не поміняємо ситуацію і не зупинимо деградацію науки – тут нам настане кінець

Я.С. Яцків: Я продовжу. На представників влади треба давити, бо вони не тільки не виконують своїх функцій, а й беруть на себе повноваження, які їм не властиві. Наприклад, я від імені Ради з космічних досліджень написав *Денису Шмигалю* (Прем'єр-міністр України – *Ред.*) листа, що він перевищив свої повноваження, ліквідувавши державні наукові технічні програми, в тому числі загальнонаціональну космічну програму, чого він як Прем'єр-міністр робити не мав права. Це є тільки прерогатива Верховної Ради. Відповіді поки що немає.

В.М. Локтєв: А коли Ви це послали?

Я.С. Яцків: Два тижні тому. Наступне, що я хочу відмітити. В Україні доживає останні дні колосальний «советский» науковий масив. Чому так сталося, ми всі знаємо. І чи виконували ми в Україні свою місію за всі роки незалежності, ми теж знаємо. На жаль, не виконували. Друге питання – а що робити?

– Сконцентрувати свої ресурси в пріоритетних напрямках фундаментальної науки і, що більш важливо, монетизувати свій інтелектуальний продукт у прикладній науці. Тільки це може вплинути на економіку, може гарантувати нам вплив на державних керівників і добитися успіху в майбутньому. Ось оцю монетизацію об'єктів інтелектуальної власності я Вам, Анатолію Глібовичу, раджу провести, чого у нас не було. Треба добре обдумати, попросити *Ю.А. Каницу* (Центр інтелектуальної власності і передачі технологій – *Ред.*), попросити інших людей. Ми мусимо навчитися продавати інтелектуальну власність. І от чого я не розумію, які інститути з присутніх тут надають платні послуги? Наш інститут міг би їх надавати і заробляти грошей масу, так бухгалтерія боїться – планове казначейство забороняє.

Головуючий: Сергію Михайловичу, прошу.

С.М. Рябченко: У мене враження, що у Анатолія Глібовича, як він сам зізнався, перша проба пера. Думаю, він тут багато чого почув, що дозволить йому покращити подальші кроки. Тому я бажаю йому проінтегрувати те, що він тут почув, і використати. Я ще раз повторюю, що оця широка програма, яка передбачає, що треба робити, щоб бути здоровим і багатим, мусить бути повернена на поетапні кроки, якщо він буде обраний. Які він буде робити кроки, спираючись в першу чергу на ті перспективи державного фінансування, що є.

Це по-перше. І по-друге – необхідно підсилити те, що робить Академія для держави так, щоб держава це відчувала. Такі приклади у нас є, але їх, на жаль, мало. А якщо їх буде трохи більше, то це буде підстава вимагати, як тут казали, тиснути, бо без цього тиснути не вийде. Це такі мої рекомендації, думаю, що вони будуть корисні.

А.Г. Загородній: Дуже дякую.

А.Г. Білоус: Я б хотів сказати кілька слів. Мені здається, що сьогодні ситуація в Академії дійсно архіскладна. Можна аналізувати по пунктах, але без розуміння глибини кризи важко з неї виринути. По-друге, може виникнути ще складніше завдання і воно буде вимагати цілої низки нестандартних кроків. Тобто, якщо порівняти Академію з великим лінкором, який в радянські часи був частиною великої флотилії, то він уже років 20 чи 30 пливе фактично без командування, по інерції. Лінкор протікає, він має масу баласту, і щоб виплисти, треба приймати дуже болючі рішення, в тому числі позбавлятися від баласту і позбавлятися того негативу, що в нас є, про що ми інколи тихцем говоримо.

Бути Президентом у такий час – це мати величезну відвагу. Я в цьому плані бажаю успіхів Анатолію Глібовичу, співчуваю йому, бо він відважився. Та я не впевнений, що стандартні, прості, відпрацьовані алгоритми (наприклад, давати більше підтримки молоді) змінять ситуацію. Я назву лише одну цифру – 350 студентів у минулому році було прийнято зі шкіл на бюджет на фізичні факультети. І це все. 350 студентів, серед яких є ті, хто має не найкращу якість освіти. Це означає, що ще 5–7 років – і просто не буде кого підтримувати. Ми будемо просто ловити на вулиці студента і давати йому, не знаю вже, президентську зарплату, щоб він тільки у нас числився. Але з нього фізика не буде.

Ми говоримо про програми якихось постдоків. Постдок – це той, хто має поважного професора, який виграв великий грант і він разом із ним працює. Постдок – це не є абсолютно вільна людина. У нас багато в державі стимуляторів, до яких ми звикли – це наукові ступені, які фактично повністю девальвовані.

Мені важко уявити, якою мала б бути ця програма. Але вона у Анатолія Глібовича в певний спосіб збалансована. Я сподіваюсь, що в нього є ще задумки. І бажаю успіху.

А.Г. Загородній: Дуже дякую.

І.Б. Вавилова: Я хочу сказати, що мене турбує як завідувачку відділом. Мене не турбує зовнішня еміграція. Це вибір людини з певною психологією. На зовнішню еміграцію ми не можемо вплинути. Ми можемо вплинути тільки на те, що ми називаємо «внутрішньою» еміграцією. Отут є проблеми. Якщо б Вам, Анатолію Глібовичу, все-таки вдалося за рахунок чого завгодно, але забезпечити хоча б на 30 % молодь службовим житлом за якимись, навіть пільговими, кредитами. Ми не вирішимо цієї проблеми на рівні держави, бо Академія – не законодавча установа, але ми можемо зробити програми пільгового житла саме для молодих спеціалістів Академії. Ми хочемо, щоб в Академію прийшли молоді. Це було б краще, може, навіть за проекти дослідних лабораторій.

А.Г. Загородній: Дякую, Ірино Борисівно. Я над цим працюю і вже не перший день. Те, що ми можемо робити, робимо. Службове житло певними порціями час від часу з'являється. Ми забезпечили, на жаль, тільки ту частину працівників, які колись були молодими вченими. Помалу ситуація покращується, і я сподіваюсь, що буде чергова видача – ще маємо розподілити 75 квартир.

І.Б. Вавилова: Анатолію Глібовичу, я кажу не лише про Київ, а й про Ужгород також... Я думаю, активність іти в академічну науку підвищилася б, якби Ви сказали, що майбутнім ужгородським молодим науковцям дадуть 10 квартир, за які вони 10 років будуть виплачувати кредити.

А.Г. Загородній: Ірино Борисівно, це – один з ключових моментів моєї програми, я вже над цим працюю, ми готуємо пропозиції. Я не знаю, вдасться мені потрапити кудись на верхи, від кого це залежить, але роблю все, щоб безвідсоткова іпотека для молодих спеціалістів все таки була. Опрацьовуємо питання, щоб Академія отримувала службове житло за рахунок інвестиційних проектів. До мене як до голови комісії з розподілу житла зверталися з пропозиціями, щоб дали їм вдвічі-втричі більше квартир (не 75, а 150), і за половину вони готові заплатили. Як це зробити – незрозуміло, адже житло службове – не можна зробити його наполовину службовим, наполовину приватним. Наразі ми це питання опрацьовуємо, щоб можна було купити цю квартиру, заплативши, принаймні, частину, а потім виплачувати щось на кшталт кредиту. Найкраще було б, щоб була прозора схема – безвідсоткова іпотека чи якийсь там відсоток – тоді це почало би працювати. ■

Головуючий, член-кор. НАН України
А.М. Негрійко (Інститут фізики НАН України,
завідувач відділом):

Дякуємо, Анатолію Глібовичу.
Дякуємо **Юрію Олександровичу Бондаренку** за супровід
засідань ініціативної групи у відео-форматі.
Дякую всім учасникам засідання.

